

FESTTAL VID SVENSKA DAGENS HUVUDFEST I JAKOBSTAD 6.11.2009

Justitieombudsman Riitta-Leena Paunio

Ärade festpublik

Finland håller på att utvecklas till ett mångkulturellt land. Det syns och hörs varje dag. Man hör tiotals språk talas som modersmål. Men vårt land har också tidigare i sin historia genomgått både mångkulturella och mångspråkiga skeden. Landet har i hundratals år bebotts av människor med olika modersmål. Tack vare de internationella konventionerna har vi bättre insett minoritetsspråkens betydelse och kulturbärande roll för de människor som talar dem.

Men finskan och svenskan är nu våra nationalspråk. Knappt 5 miljoner finländare talar finska som sitt modersmål och ca 300 000 svenska.

Även om den svenskspråkiga befolkningen i vårt land numerärt sett inte är stor har den genom sin kultur producerat ett rikhaltigt andligt och materiellt kapital. Språket är en oskiljaktig del av kulturen. Den finlandssvenska kulturen förknippas ofta inte bara med ekonomiskt välstånd utan också med högklassig vetenskap, konst och kultur. Landets tvåspråkighet har underlättat det nordiska samarbetet och över huvud taget våra internationella relationer.

Det finns naturligtvis många faktorer som har betydelse för hur levande det svenska språket och den svenskspråkiga kulturen kan bevaras i Finland, då endast en liten minoritet talar svenska som sitt modersmål. Ett sätt att bidra till detta är att värna om de språkliga rättigheterna som tryggas av vår grundlag. Medborgarnas rätt att delta i samhällslivet på sitt modersmål och att använda det i offentligheten och hos myndigheterna, utgör en garanti för att det svenska språket och den svenskspråkiga kulturen kan bevaras.

Postadress:
00102 Riksdagen
FINLAND
Besöksadress:
Arkadiagatan 3

E-post:
ombudsman@riksdagen.fi
Internet:
www.ombudsman.fi

Telefon:
+358 9 4321
Fax:
+358 9 432 2268

Men som Ni vet, bästa åhörare, har finlandssvenskarnas språkliga rättigheter inte förverkligats fullt ut, trots grundlagens bestämmelser och den nya och detaljerade språklagstiftningen med dess uppföljningsmekanismer. Statsrådets berättelse om tillämpningen av språklagstiftningen lyfter fram de problem som medborgarna råkar ut för då de tar kontakt med myndigheter. Dessa problem är bekanta också inom den laglighetsövervakning som JO står för. Myndigheternas skyldighet att på eget initiativ trygga de språkliga rättigheterna förverkligas inte. Myndigheterna planerar i allmänhet sin verksamhet endast på majoritetens språk, i allmänhet finska, och tillämpningen av språklagstiftningen vid de olika enheterna övervakas sällan effektivt. Då man köper tjänster från privata serviceproducenter är det inte självklart att den språkliga servicen beaktas. Enligt berättelsen förverkligas de språkliga rättigheterna endast delvis inom rättsväsendet och vid polisen. Om den misstänkte i förundersökningen förhörs på ett språk som han inte helt behärskar, eller ett språk, som förhørsledaren inte behärskar, är det klart att förutsättningarna för en rättvis rättegång är dåliga från första början. Det samma gäller själva rättegången.

Många av de brister och problem som jag nämnde ovan kan avhjälpas. Det är en fråga om vilja, attityder och kompetens. Först och främst måste man inse att myndigheterna måste planera sina tjänster också ur en språklig synvinkel. Deras information, webbsidor, protokoll, blanketter och telefonservice måste fungera också på svenska. Ett gott exempel på ett konstruktivt förhållningssätt är de språkförbindelser, genom vilka en del kommuner, bland annat vår värdstad Jakobstad, garanterar sina invånare service på båda språken.

Service på två språk kostar naturligtvis, men det allmänna har förbundit sig att trygga tvåspråkigheten i vårt land. Jag har ofta framhållit att förverkligandet av de grundläggande rättigheterna kräver ekonomiska resurser – och att det allmännas åtagande består av just detta.

Jag har ägnat en stor del av mitt arbete som JO åt rättssäkerhetsfrågor inom social- och hälsovården. Bland annat därför har jag kunnat lägga märke till att det är synnerligen krävande att trygga en tvåspråkig service på dessa områden. Vid förvaltningsmyndigheter och domstolar kan riskerna för rättighetskränkningar minskas med hjälp av biträden och tolkar. Däremot finns det situationer inom social- och hälsovården då det är helt nödvändigt att få använda sitt eget modersmål. Vi vet alla hur beroende av vårt språk vi är då vi är gamla, sjuka eller svaga. På sjukhus och vårdhem är det oftast det egna språket som ger oss en sista möjlighet att kunna samtala med våra medmänniskor.

Även om vi har en ny språklagstiftning, vill jag ta upp en iakttagelse som gäller lagstiftningen inom just social- och hälsovårdssektorn. Lagarna på detta område innehåller bestämmelser som ålägger tvåspråkiga myndigheter att ordna tjänsterna så att patienten eller klienten "blir betjänad på det språk han eller hon väljer, antingen finska eller svenska". Denna allmänna formulering

ring kan ställas i kontrast med de detaljerade regler som gäller språket vid handläggning av ärenden inom förvaltningen eller vid domstolar – språklagen innehåller ett tjugotal bestämmelser om detta.

Jag tror att vi vore betjänta av en noggrannare lagstiftning om den språkliga servicen inom social- och hälsovården. Som ett exempel på en fråga där lagstiftningen i dag inte ger något klart besked, men som är mycket viktig för patienterna, är frågan om språket i journaler och andra patientdokument. Här står ofta kravet på att vårdgivarens interna kommunikation skall fungera i konflikt med den enskilda patientens intresse av insyn i sin egen vård. Bland annat Folktinget har vänt sig till JO i denna fråga, som nu är extra aktuell med anledning av det nationella patientdatasystemet, som är under uppbyggnad.

Bästa åhörare

Jag har uppehållit mig vid frågor som gäller rätten till samhällets tjänster på det egna modersmålet. Dessa frågor är givetvis av största betydelse. Men jag har även lagt märke till att det på senare tid har uppstått en oro bland finlandssvenskarna om det svenska språkets ställning i Finland i överlag. Med tanke på den språk- och kulturhistoriska bakgrunden och svenskans starka ställning som nationalspråk kan man kanske fråga sig om denna oro är befogad.

Det är uppenbart att vårt samhälle befinner sig i förändring. Den teknologiska utvecklingen sker i rasande takt, den offentliga förvaltningens strukturer omvandlas internationaliseringen och utvecklingen i Europa unionen har på ett avgörande sätt förändrat vår värld och vårt eget land. Landet har blivit mångspråkigt och mångkulturellt. Flyttningsrörelsen inom landet är betydande. Stora förändringar pågår för att omorganisera regionalförvaltningen, domstolsväsendet och kommunalförvaltningen.

Att förändringar sker är inte något nytt. Förändring och anpassning till förändring torde vara det mest bestående draget i nationernas, kulturernas och mänsklighetens historia. Men nu tycks förändringstakten vara särskilt snabb, och den tycks drabba samhällets alla strukturer.

I detta sammanhang vill jag dock framhålla att en motsvarande kraftig utveckling också skett i fråga om de grundläggande rättigheterna. Denna utveckling som ägt rum under de senaste 60 åren har varit positiv för vårt land. Det mest synliga tecknet på detta är att de grundläggande rättigheterna i grundlagen förnyades i början av detta årtusende. Men det handlar inte endast om en omskrivning av rättighetskatalogen, utan om en betydelsefull – och mer rättighetsorienterad – förändring i vår rättskultur. Respekten för de grundläggande rättigheterna och åtagande att förverkliga dem i praktiken är hörnstenar i denna nya rättskultur.

Åtagandet att förverkliga de grundläggande rättigheterna gäller också vid administrativa reformer. Sådana reformer bör ske inom ramen för de grundläggande värden som fastställts i grundlagen. Vi har nyligen fått bevittna vad detta innebär i praktiken. Då förslaget till lagstiftning om revidering av regionförvaltningen behandlades i grundlagsutskottet, framhöll utskottet att det är viktigt att göra en grundlig bedömning av hur olika tänkbara områdesindelningar tillgodoser den finskspråkiga och den svenskspråkiga befolkningens faktiska möjligheter att få tjänster på sitt eget språk. Enligt utskottet hade det varit korrekt att bedöma de språkliga konsekvenserna redan innan propositionen lämnades till riksdagen eller åtminstone under behandlingen i riksdagen. Av olika administrativa alternativ måste man välja den områdesindelning som bäst tillgodoser de grundläggande språkliga rättigheterna. Dessa principer betonades även av justitiekanslern i det beslut han gav för en vecka sedan och som gäller utredningen av reformens språkliga konsekvenser.

Vårt statsskick vilar på rättsstatsprincipen, det vill säga att all utövning av offentlig makt ska bygga på lag och i all offentlig verksamhet ska lag noggrant iakttas. Rättsstatsprincipen innebär också att bestämmelserna om de grundläggande rättigheterna ska tas på allvar. Det är de praktiska lösningarna som visar oss vilken betydelse de högstämde principerna har i verkligheten.

Även om myndigheterna i vårt land är väl medvetna om sina skyldigheter, måste såväl tillsynsmyndigheter som olika intressebevakningsorgan i samhället vara aktiva då det gäller att värna om de grundläggande principer som vårt statsskick bygger på. I detta sammanhang har Folktinget en viktig roll att spela då det i enlighet med sina lagstadgade uppgifter bevakar "att de språkliga rättigheterna tillgodoses vid handläggningen av ärenden i domstolar och andra myndigheter". Lagar är verkningslösa om de inte efterlevs, och det är vår gemensamma uppgift att se till att de språkliga grundrättigheterna förverkligas också i tider av stora förändringar.

Jag önskar att såväl nationalspråken som övriga språk kan leva och utvecklas sida vid sida och berika varandra också i framtiden. Med dessa ord vill jag önska Er alla en trevlig fest och tillförsikt inför framtiden.